
HISTORIOGRÁFIA, MŰVELŐDÉS- ÉS TÁRSADALOMTÖRTÉNET

Cigánykrónika: a lázadó nép

Jorge Emilio Nedich, a kortárs argentin roma író munkássága szorosan összefonódik etnikai hovatartozásának, a cigányság nomád létének megélésével. Nedich 1959-ben Argentínában született, tizenhét éves koráig családjával a vándorcigányok életét élte, iskolába sem járt. Autodidakta módon tanult meg olvasni, szó szerint az utcáról szedve össze tudását, úgy, hogy felmenői között, több generáción át visszatekintve, mindenki analfabéta volt. 16–17 évesen olvasta élete első könyveit, melyek bonyolult mondat szerkezeteit sokszor nem is értette. Ez az élmény vezette el Nedichet az íráshoz, s ebből az érzésből született meg az elhatározás, hogy ő egyszerűen érthetően szeretne írni. Kihagyva az elemi és középiskolai tanulmányokat, két regény megírása után, 39 évesen került különleges hallgatóként a Buenos Aires-i egyetem bölcsészkarára. Jelenleg egyetemen és középiskolában is tanít, számos szépirodalmi, valamint népe történetét bemutató művet írt és jelentetett meg.

Már első két regénye, a *Cigányok jól vagy rosszul* (*Gitanos para su bien o su mal*, 1994) és az *Ursari* (*Ursari*, 1997) felkeltette a közönség és a szakma érdeklődését.¹ Ennek ellenére ő maga ma már kritikusan nyilatkozik korai írásai művészi értékéről, habár szociológiai és antropológiai, valamint saját életpályája alakulása szempontjából nem vonja kétségbe fontosságukat. 2000-től sorra jelennek meg művei: *Cigánylegenda* (*La leyenda gitana*, 2000, mely Spanyolországban 2001-ben jelent meg, *La extraña soledad de los gitanos – A cigányok furcsa magánya –* címmel), *Pepe Firmenich* (*Pepe Firmenich*, 2003), *A cigányok sötét lehelete* (*El aliento negro de los Romaníes*, 2005). Több novellát, kisregényt és gyermekeknek szóló meséket is írt hosszabb tanulmányai mellett.

Az argentin író alakjában elsöre erős ellentmondást érezhetünk, mely azonban művei megismerése után eltűnik. Nedich egy olyan kultúrkörhöz tartozik, ahol az írásbeliségnek szinte semmi jelentősége nincs, sőt mondhatnánk, a cigányság egyáltalán nem hisz az írott szóban. Ennek ellenére

---

1. Az első műve egy rangos olasz irodalmi díjat is elnyert 1995-ben.

Nedich az írást választotta hivatásul. Hogyan tudja mégis feloldani ezt a szóbeli és az írott kultúra közötti (lét)formai feszültséget? Hihetetlen természetességgel. A mára már letelepült, de egykor vándor életet élő író mindkét létforma szemszögéből képes saját népét szemlélni. Résztvevőként, belülről, és megfigyelőként, kívülről. Véleménye szerint mindkét nézőpont mérhetetlenül telve van előítéletekkel és megvetéssel a másik irányába. Nedich ezeket a sztereotípiákat szeretné írásaival oldani, nyitottabbá és elfogadóbbá tenni mindkét oldalt: cigányokat és a „többségieket”. Műveiben olyannak ábrázolja a cigányokat, mint amilyenek azok valójában. Nem üres zsánerképekkel dolgozik, nem megértésért és alamizsnáért kolduló cigányokról ír, hanem a maguk természetességében mutatja be hőseit. Nedich vándorcigányként a letelepült életformában élőket, vagyis a többségi társadalom tagjait úgy képzelte maga elé, mint egy mozi hőseit, és ha kapcsolatba is lépett velük, az egész filmszerűnek tűnt számára. A saját valósága és e filmi világ között egyetlen átjárót talált, az olvasást. Jóllehet letelepedetten él ma már, ennek ellenére sehova nem tartozónak érzi magát: „*a cigányoknak nem vagyok elég cigány, a nem cigányoknak nem vagyok elég megállapodott*” – nyilatkozta egy interjúban.²

Munkásságában műfajilag ugyan elkülöníthetjük a szocio-dokumentarista írásokat a fikciótól, azonban a valósághűséghez mindkét esetben ragaszkodik. A cigányságot bemutató történeti munkáiban ez a realista látásmód leíró elemekkel párosul, mintegy a cigány *oral history* dokumentációjaként, míg szépirodalmi írásaiban a mágia, a misztikum is jelen van. Ez a jellegzetesség azonban csak a külső, a többségi társadalom szemszögéből tűnik misztikusnak, belülről ez a cigány valóság és kultúrkör része. Maga Nedich is hangsúlyozza, hogy fikciójának alapját is saját élettapasztalatai, valamint – a nomád létformáról való lemondás után – a cigány közösségekben végzett terepmunkái adják.

***

Nedich szerint a cigányságnak nincs története, mivel írásbelisége sincs. Bizonyára ez motiválta a *Lázadó nép* alcímében olvasható műfaji megjelölést is, mely szerint a szerző nem a cigányság *történetét* akarja elénk tárni, hanem a *krónikáját*. A szerző nem történész, hanem *krónikás* tehát. Szerepe azonban nem merül ki a történelmi események kronológiai jellegű rögzítésében, hisz a könyv egy alapos kutatómunka eredménye, melyben az író

---

2. Mónica Lopez Ocón: *Entrevista con Jorge Emilio Nedich. El hombre que tenía escrito el destino de narrador en la palma de la mano*, 2010. október 3. <http://tiempo.elargentino.com/notas/hombre-que-tenia-escrito-destino-de-narrador-palma-de-mano> (utolsó látogatás: 2011. 10. 18.)

a latin-amerikai dimenziókba ágyazva mutatja be az egyik legszabadabb és leglázadóbb nép, a cigányok kulturális, társadalmi és filozófiai értékeit. Nedich írása egyrészt tudományos erejű és érdekfeszítő esszé, másrészt itt-ott csapongó, de mindenképp magával ragadó széppróza. Szociológiai jelentősége is vitathatatlan, hisz Nedich az első, aki átfogó alapossággal vizsgálja a cigányság latin-amerikai jelenlétét, különös tekintettel az Argentínában letelepedő romákra.

A cigány nép a legmarginálisabb – Nedich szerint – minden népcsoport között, a kisebbségek kisebbsége. És mivel nincs írásbelisége, még védekezni sem tud az őt ért vádak ellen. Éppen ez a marginalitás taszítja a cigányokat a bűnözésbe. Látnunk kell azonban, hogy ez a törvénszegés a túlélést szolgálja és nem a haszonszerzést. Egy cigány soha nem lop el egy egész nyáját, csak egy bárányt, azért, hogy jóllakjon. A cigány olyan, mint a spanyol kóperegény hőse, a *picaro*. Nem kalandvágyból, vagy rosszaságból követi el a bűnt, hanem a túlélésért.

Nedich könyve három részből áll. Az első fejezet alapos kutatás eredménye, mely a cigány nép történetének elbeszélését jelenti. Végig követhetjük e népcsoport vándorútját, eredetüktől, Európába való érkezésükön, üldöztetésükön, rabszolgaságukon, Amerikába való vándorlásukon át napjainkig, Argentínában való helyzetükig. Ugyan pontos statisztikák nem állnak rendelkezésünkre a cigány népesség számáról – tekintettel arra, hogy a népszámlálás legtöbbször nem terjed ki rájuk –, egyes források szerint három millió cigány él Latin-Amerika térségében. Ebből Argentínában 80 000, akik közül mintegy 20 000 nomád létformát folytat napjainkig. Ezek a cigányok a teljes kirekesztettségben élnek, semmiféle szociális védelemben nem részesülnek, valójában nem is léteznek a fogyasztói társadalom számára.

A hányatott sors ellenére, hogyan tudott fennmaradni e lázadó nép? Nedich szerint ennek okát abban találhatjuk, hogy a cigányok sosem kötődtek egy nemzethez, vagy egy államhoz, illetve ezek fogalmához, az ő identitásukat mindig a társadalmi *klán-tudat* határozta meg.

A tipikus cigány tevékenységeknek tartott kovács, bádogos, üstfoltzó mesterségek a '70-es évekig maradtak fent, amikor is fokozatosan elhaltak, művelőik magukkal vitték a sírba szakmájukat. A nők és a gyerekek bibliái figurák és olcsó kacatok árulásával, valamint tenyérjólással igyekeznek pénzt keresni, a férfiak pedig a pillanat megörökítésével, polaroid fotókkal próbálnak üzletelni. A mozgóárus tevékenység ugyan törvényileg tiltott számos városban, azonban ez a rendelkezés általában csak cigányok esetében működik hatékonyan, másoknál sokszor szemet hunynak a hatóságok. A

pénzt a cigányok vagy a nomád életmód elengedhetetlen eszköze, valamilyen jármű vásárlására, vagy a tél átvészelésére szolgáló lakhely kialakítására használják fel. Az összegyűjtött összeg másik célja, hogy a 12–15 éves korú kamaszok házasságát előkészítsék.

Egyes források szerint az első cigány csoport a spanyol konkvisztádor, Pedro de Mendoza hajóján érkezett az Újvilágba 1536-ban, habár más szóbeli források csak 1870 körülre teszik a megjelenésüket. Jelenleg az argentin cigányoknak öt, eredet szerinti csoportját különbözteti meg Nedich: orosz, görög, szerb, magyar és román származású cigány közösségeket említ, melyek – mint említettem – összesen mintegy 80 000 főt jelentenek. Ennek jórésze még napjainkban is félnomád körülmények között létezik szerte az országban. Nedich úgy becsüli, hogy Argentínában 20 000 cigány még ma is sátrakban él.

A szóbeliség a szerző szerint a cigányság lételeme. Ha áttérnének az írásbeli kultúrára, épp a cigányok legfontosabb ismérve, a szabadság veszne el, hisz az írott szó kötelez, börtönbe zár. Ahhoz, hogy a szóbeli kultúrájú népeket megértsük, át kell éreznünk a szóbeliség lelki tartalmát. Az ilyen kultúrában a kimondott szó az elhangzás pillanatában rendelkezik tartalommal, és a beszélgetés előrehaladtával folyamatosan változik, alakul, mint ahogy a nép is állandó mozgásban, változásban van. Maga a társadalom a saját élő emlékezeteként működik, s az adott szó betartásához nincs szükség írott dokumentumra. A szóbeliség a kommunikáció vágyával, az emberrel együtt született, míg az írásbeliség a letelepedett ember fegyvere. Az írás a múlthoz köt, a cigányok nyelvében azonban nem létezik sem a *múlt*, sem a *történet* szó.³

A XX. század második felében a cigányságot is elérte a modernizáció szele, az addigi kordékat felváltották a motorizált járművek, sátraik is nagyobbak lettek, berendezési és használati tárgyaik komfortosabbá tették életüket. A modern világ sok vívmánya – televízió, mobiltelefon, számítógép – bekerült a cigányok életébe, azonban a többségi társadalommal való asszimilációjuk nem tud megvalósulni, hisz egyrészt a nemzetállamok nem tesznek semmit ennek érdekében, másrészt azonban maguk a cigányok sem akarják ezt. Ragaszkodnak gyökereikhez, tradícióikhoz, az egész cigány kozmovízióhoz, és még ha le is telepednek, akkor is nomád módon gondolkodnak és viselkednek. Ezt jól mutatja az is, hogy a hárommilliós latin-amerikai cigányságból – Nedich becslései szerint – alig ötezer fő tudott beolvadni a modern társadalomba. Ők teljesen elszakadtak eredeti közösségüktől, minden kapcsolatot megszüntettek cigány rokonaikkal. A gyökereiktől eltávo-

3. Néhány nyelvjárásban megtalálhatók, azonban ezek mind kölcsönzéssel átvett szavak.

lodó cigányok általában tanult, képzett, diplomás emberek, ennek ellenére a többségi társadalom továbbra sem fogadja be őket, idegenként tekint rájuk. A cigányokat a társadalom minden szinten diszkriminálja, legerősebben az oktatás és az egészségügy terén. A cigánygyerekek iskoláztatottsága azért alacsony, mert hiába jutnak el az iskolába, az ott tapasztalt faji erőszak hatására inkább nem is járnak tovább. Érdekes azonban, hogy a diszkrimináció saját csoporton belül is sújtja a cigányt, ha a tanulást választja, főleg ha nőről van szó. Mindaddig árulónak tartják az ilyen cigányt, amíg az be nem bizonyítja, hogy a tanulás nem távolította el saját gyökereitől.

A marginalitás és az asszimiláció kifejezések egyértelműen sugallják egy többségi társadalom felsőbbbségét és a kis etnikum alárendelt helyzetét. Ezekhez hasonlóan Nedich új megvilágításba helyezi a tolerancia fogalmát is – mivel a szó már magában foglal egy ellenséges viszonyt –, mely fel-emeli azt, aki *tolerál* és védtelenné teszi a *tolerált* felet. Sokkal jobb kifejezésnek tartja ezért ez elismerést, mivel ez *elismerni* ige magában foglalja a kölcsönös jogokat és az egyenlőséget.

A cigányság kultúrája szóbelisége ellenére is tartalmaz bizonyos íratlan szabályrendszert, melyet leginkább a *pobiastéban* – amely talán a mítosz, a legenda és a népmese műfaji ötvözetének tekinthető – követhető nyomon. Nedich gyerekkorában sok ilyet hallott, illetve később összegyűjtött formában olvasott is. Ezek alapján a *pobiaste* jellegzetességei: az elbeszélés rövid, a közösség lelkére hat, a narrátor humorérzékkel rendelkezik, a cigány lét elemeit és motívumait (család, szerelem, út, ló, hivatás, sors, csillagos ég... stb.) ötvözi és nem ritka a szexualitásra vonatkozó utalás sem. A testiség azonban csak meghatározott céllal kap helyet ezekben az elbeszélésekben, úgy, hogy a mesélő előre elnézést kér ezek használatáért. A narrátor ezen gesztusa elárulja a mesélő műveltségi szintjét is. A népmeséhez hasonlóan vannak ismétlődő elemek is a *pobiastéban* (pl. a hármas szám misztikuma, három testvér, három találkozás... stb.), és jellemző a cigány folklór és az adott ország népmesei elemeinek az ötvözése is. A görög eposzokhoz hasonlóan a cigány mondavilág is sokszor él állandó jelzőkkel (pl. apám a bölcs, apám az igazságos... stb.). A cigányság minden tradícióját a szájnyomágy őrzi, mely örök jelenként apáról fiúra száll.

Nedich arra a következtetésre jut, hogy a cigányok akárhol is telepednek le, a bennük lévő szabadságvágy sosem külső tényezőknek, hanem mindig a természeti törvényeknek rendelődik alá. A cigány mindig a természet részeként értelmezi saját magát, nem ismeri a magántulajdont, éppen ezért nem keríti be a földjét sem. A természet mindenkié, így nem lehet kisajátítani sem. Világrendszere kör alakú, melyben a cigányt nem csak egy látószög

(a körben ismeretlen a szög fogalma), hanem minden nézőpont érdekli. A modern világgal szemben a cigány nomád lét kétszáz éves lemaradásban van, írja.

Nedich földrajzi áttekintése nem egészen pontos. Külön alfejezetet szentel a kelet-közép-európai helyzet bemutatásának, azonban a minket érintő, így a magyar olvasónak különösen érdekes rész a németalföldi (*Paises Bajos*) cigányságot bemutató részben kapott helyet. Furcsamód a fejezetet a balkáni helyzet bemutatásával kezdi, majd áttér Mátyás király cigányokat érintő, nekik kiváltságokat adó intézkedéseire. II. Ulászló (uralkodása: 1490–1516) spanyol fordítása nem pontos (Ladislao Vladislao helyett), ezáltal összekeverhetővé válik II. Lászlónkkal (uralkodása: 1131–1136). Polgár Tamás⁴ cigányvajdáról is említést tesz Nedich, akinek II. Ulászló szabadságlevelet adományozott, mert Polgár népével hadiszert gyártott a pécsi püspök számára. Nedich érdekes párhuzamot von Mária Terézia és az argentin diktátor, Juan Perón cigányellenes intézkedései között, mely jól mutatja a szerző széleskörű ismereteit a cigányság kutatásában.

Sok érdekes információval szolgál ez a rész, azonban a földrajzi, kronologikus és névhelyességi pontosság (a fordításból adódóan is) hiányolható. Nedich célja azonban, mint említettük, nem a cigányság *történetének*, hanem a *krónikájának* a megírása volt, így ezek a bizonytalanságok megbocsáthatók.

A kutatás földrajzilag nem csak Argentínára terjedt ki, hisz Nedich a szomszédos országokban, Brazíliában, Chilében, Peruban, Bolíviában és Uruguayban is végzett terepmunkát, s a könyv második részében az itt megismert közösségek belső valóságának feltárását kapjuk. Bemutatja a cigányság külső jegyeit – melyek sokszor csak a költői fantázia szülöttei, így minden kutatónak száműznie kellene ezeket – a ruházatukat, az étkezési szokásaikat, a hagyományos cigány szakmákat, a cigány nő alakját, a babonáikat, a cigány erotikát, a halállal és a halottak lelkével kapcsolatos hiedelmeket. Ugyan Cervantes *A cigánylány* (*La gitanilla*) című példás elbeszélése kapcsán igen részletes, dokumentumokkal is alátámasztott történeti kitérőt (katolikus királyok, V. Károly, II. Fülöp, IV. Fülöp stb. cigányokat érintő törvényei) tesz ismét Nedich – mely így sokkal inkább a könyv első részébe kívánkozna –, alapvetően azonban igyekszik tartani a szociokulturális aspektus kidomborítását.

Leíró és elemző módszereket ötvözve, a szerző bemutatja a romák szokásait, hiedelmeit, mítoszait kiemelve a cigány identitás jegyeit, rávilágítva az alcsoportok közötti különbségekre. A cigányság kulturális gazdagságát

4. Spanyol fordításban *Tomás Poligarként* említi a könyv.

azonban a nomád létformát elutasító világ pogány, extravagáns, ördögi és bűnös jelzőkkel illeti évszázadok óta, s ez az intolerancia nem csak a mindennapokban, hanem a cigányellenes törvénykezésekben is megmutatkozott, megmutatkozik világszerte.⁵

A lezáró, harmadik részben a szerző összegyűjti és elemzi, hogy mit gondolnak a világban – valamint hangsúlyozottan Argentínában – a cigány-ságról, milyen kép alakult ki róluk. Részletes képet kapunk egy cigánytábor szociális szabályairól, a család szerepéről, a szüzesség fontosságáról, a hitvesi hűtlenség megítéléséről és következményeiről. A cigányok nagyon fiatalon, 15–17 éves koruk között kötnek egymással házasságot, s a szüzesség elvesztése az esküvő napján történhet. A frigy előtt van, hogy a fiatalok még csak nem is csókolóztak, illetve találkozni is alig volt alkalmuk. Vagyis a házasság nem az érzelmi vonzalmon alapul, hanem a szülői döntésen. A többségi társadalommal való érintkezés elkerülhetetlen következménye lett a vegyes házasságok megjelenése, azonban ha egy cigány szűzlány egy nem cigány férfiba szeret bele és miatta veszíti el a szüzességét, a közösség áruházként tekint a lányra. Ennek ellenére mégsem taszítják el teljesen, hisz, ahogy az öreg cigányok tartják, minden ág, még ha elhajlik is, ugyanahhoz a fához tartozik. Vagyis a modern világgal való érintkezés némiképp megváltoztatta a szexualitás koncepcióját is. A cigány értékrendben a válás fogalma bürokratikus értelemben ugyan nem létezik, azonban mégis megtörténhet. Ha idős korban válik el egy cigányember, az hatalmas szegény, mert ezzel azt fejezi ki, hogy az egész életét elhibázta. Egy cigány számára a megöregedés jelenti a legnagyobb megtiszteltetést, mivel az öregség a bölcsességgel egyenértékű a roma világképben. Ezért nem véletlen, hogy az egyik legszebb cigány kívánság is úgy hangzik, hogy „*Élj, és öregedj meg!*” A cigány kultúrában rengeteg hiedelem él a testtel, a tisztasággal, a szexualitással, a gyerekszüléssel kapcsolatosan, s ezekből emel ki Nedich számos érdekességet.

A cigánygyerekek diszkriminációja az oktatásban régebben azért volt erős, mert nem beszélték az adott ország nyelvét, így a tanárok értelmileg gyengébbnek is tartották őket. Ma már a cigányok nagy része elvezítette nyelvi gyökereit, asszimilálódtak az adott régió nyelvéhez, így az iskolában a diszkriminációjuk már faji alapúvá vált. Ennek egyik következménye, hogy az ebből adódó lelki és fizikális megterhelést a fiatalok már nem képesek elviselni, így önként maradnak ki az iskolapadból. Másik következménye a diszkriminációnak, hogy a cigány fiatal inkább

5. A Vatikán például pogánysággal, kannibalizmussal, és fekete mágiával vádolta meg a romákat.

megtagadja hovatartozását, csakhogy befogadja a többségi társadalom. Identitásának feláldozása ellenére azonban a társadalom továbbra sem tekinti tagjának.

Nedich érdekes gyűjtést végzett híres cigány személyiségekről is, és ezt a listát is belefűzi a könyvébe. Valójában egy foglalkozás szerinti listáról van szó, mely szerkezetileg talán a könyv függelékében is helyt kaphatott volna, mivel az elbeszélés menetébe szervelesen nem igazán illeszkedik. Ettől eltekintve azonban figyelemfelkeltő összeállítás, melyben magyar névvel is (Mohácsi Viktória EP képviselő, Cziffra György zongoraművész), találkozhatunk. Érdekes például, hogy Charles Chaplin⁶ és Michael Caine felmenői közt is található cigány vérvonalat. Foglalkozás szerinti megoszlásban a futballisták és a zenészek között található szép számmal cigányszármazású híresség, de írók, színészek, képzőművészek, ökölvívók, olimpiai bajnokok is bekerültek Nedich listájába, mint ahogy az orvosi Nobel-díjas dán August Krogh neve sem hiányzik.

Nedich ügyesen veszi észre azt a paradoxont, mely a cigánykultúra szóbelisége és a változatlan világgép között feszül. A szájhagyomány, tekintve, hogy nincsenek írott szövegek, már magában hordozza a változtatás lehetőségét. Ennek ellenére a cigányság gyakorlatilag évszázadok óta változatlan. A fiúk ugyanolyanok, mint apáik, nagyapáik, dédapáik voltak, hisz ugyanaz a lélek lakozik minden cigányban. Ugyanolyannak megmaradni az idők sodrában legalább olyan nehéz, mint a fejlődés úttörőjének lenni a modern társadalomban. A cigány kultúrának a legnagyobb kihívást talán éppen ez jelenti napjainkig.

Nedich cigányként és a modern társadalomban élő íróként kettős nézőpontból látja ősei világát és annak a nem cigányokkal való kapcsolatát. Joggal állítja, hogy egész Latin-Amerikában sehol nem tekintik a cigányságot a társadalom részének. Társadalmon kívüliségüket jól példázza, hogy népszámláláskor figyelembe sem veszik őket, hisz kevés népszámláló merészkedik el a cigánytelepekre.

Sok antropológus úgy véli, hogy a cigányok saját kultúrájukat és identitásukat adják fel a többségi társadalomba való integrálódással – ha egyáltalán módjuk nyílik rá. Velük szemben azonban Nedich – aki meg is élte ez a folyamatot – határozottan állítja, hogy az integrálódással saját identitása csak jobb lett. Miért ragadt volna meg egy anakronisztikus állapotban, amikor a világ már más, mint száz évvel ezelőtt volt. Ha ő, vagy a hozzá

---

6. Kevésbé ismert, hogy Chaplin többször felszólalt a romák jogainak védelmében és ezt a Roma Világkongresszus jelképesen azzal hálálta meg, hogy a híres színész születése napját (április 16.) a roma színészek világnapjává nyilvánította.

hasonló cigányok nem tudnak integrálódni, akkor saját gyerekeiket is megfosztanák a tanulás és a fejlődés lehetőségétől.⁷

Nedich úgy véli, hogy minden társadalmi probléma politikai megoldást igényel. Az Európai Gazdasági Közösség és a Soros Alapítvány hatalmas összegeket fordít arra, hogy a cigányok kirekesztése megszűnjön, azonban a pénzzel nem történik semmi, a helyzet nem változik. A cigányokat üldözik, mert piszkosak, lopnak, drogoznak, erőszakosak, azonban ezek *okozatok*, melyekből a többségi társadalom sztereotípiái táplálkoznak. A társadalom hibája, hogy nem képes az *okot* megszüntetni, vagyis felszámolni a marginalitást, melyben a cigányok több száz év óta élnek. A „*cigány népcsoport a leglenézettebb, akinek senki nem akar a szomszédja lenni. Ez a stigmatizáció egyszerre oka és eredménye a politikai és társadalmi peremlétnek, ugyanakkor intő jel a többségi társadalmak etnocentrizmusának, mely nem akar tudomást venni a másságról*” – írja Nedich a könyve mellékletében található különösen értékes tanulmányban.⁸

Nedich éles kritikával illeti az egyes nemzetállamokat, mivel azok nem dolgoztak ki napjainkig átfogó, a cigányság munkaügyi, lakás-, és szociális problémáira megoldást kereső programot. Nem egyszer azt az indokot hozzák fel vezető körökben is, hogy a cigányság saját magát marginalizálja – elhárítva ezzel a nemzet felelősségét – tekintve, hogy kultúrájuk, hitviláguk nem fogadja el a többségi társadalom szabályrendszerét. Ebből következően magukra kell őket hagyni. A nagy ellentmondás azonban akkor a leginkább szembetűnő, amikor a modern társadalom divatból a cigány kultúra fogyasztója (pl. cigányzene), azonban azt már elképzelhetetlennek tartja, hogy egy cigánygyerek legyen az ő gyerekének a padtársa. Ezt a kettős mércét úgy tűnik, lehetetlen megszüntetni. A domináns etnocentrizmus vaksága tartja fent a diszkrimináció és a faji erőszak ördögi körét, melyből kitorni lehetetlen. Nedich úgy véli, hogy erőszakkal nem lehet felszámolni az előítéleteket, ehelyett inkább olyan társadalmi kapcsolattrendszert kell kiépíteni, mely a kölcsönös megértésen és a tiszteleten alapul. Ez lenne a nemzetállamok feladata.

7. Verónica Engler: *Hay una mala interpretación de lo que es la cultura gitana*: Jorge Nedich, gitano, escritor y docente autodidacta, elektronikus formában elérhető: <http://www.perspectivaciudadana.com/contenido.php?itemid=34343> (Utolsó látogatás: 2011. 10. 18.)

8. Jorge Emilio Nedich: *El pueblo rebelde. Crónica de la historia gitana*. Buenos Aires: Vergara, 2010. p. 167. A tanulmány szóbeli előadása elhangzott 2008. október 30-án a Szegedi Tudományegyetem Hispanisztika Tanszékének „*Cigányok a hispán világban*” címmel rendezett konferenciáján. A szöveg fordításban is megjelent: Jorge Emilio Nedich: Gondolatok a latin-amerikai cigány valóságról. In: *A láthatatlan nép. Cigányok az Ibériai-félszigeten és Latin-Amerikában*. (Anderle Ádám szerk.), Szeged, 2008. 29–42.

A könyv bibliográfiai része igen impozáns, mely jól tükrözi Nedich témában való jártasságát. Sajnálatos módon azonban – feltehetőleg szerkesztői hiba folytán – a bibliográfia több mint a fele kimaradt. Ez abból derül ki, hogy a szerző a bibliográfiát bevezető pár sorban tizenhat alcsoportra osztja a tetemes mennyiségű felhasznált irodalmat. Előre lapozva azonban azt látjuk, hogy a hetedik csoportnál véget ér a vonatkozó szakirodalom áttekintése és maga a könyv is. Ennek ellenére érdemes kiemelni a bibliográfia magyar vonatkozásait. A konkrét európai országokon belül Nedich Magyarországnak és Erdélynek külön bekezdést szentelt, három felhasznált irodalmat feltüntetve. Az egyik az 1895-ös magyarországi cigányösszeírás eredménye,⁹ a másik kettő pedig németnyelvű munka. A XIX–XX. századra vonatkozó irodalom közül ki kell emelnünk a nemrég elhunyt Tomka Miklós szociológus, cigánykutató munkáját, melyet fordításban Nedich is felhasznált.

A lázadó nép című könyv összességében egy nagyon sokszínű, összetett írás, amely összetettsége miatt nem igazán egységes. A három nagy fejezet között vannak tartalmi, kronológiai átfedések, egyes részek elhelyezése például vitatható – ahogy erre utaltunk is –, azonban Nedich „csapongásai” egyértelműen saját identitásának tudhatók be. Egyrészt a nézőpontja is kettős, másrészt szépíróként nem tud – vagy nem is akar – teljes történeti pontosságot elénk táró összefoglalást adni. De vajon létezik-e ez a teljes *történeti pontosság*? A könyv pontatlanságait minden bizonnyal lehetne javítani, azonban a cigányság szóbelisége, a szájhagyomány útján való terjedés már önmagában hordozza a pontatlanság lehetőségét. A cigány kultúrát át-átszövi a kör és a ciklikusság fogalma, mint ahogy Nedich stílusán is érezhető ez a körforgás, a korábbi gondolatokhoz való többszöri, más-más aspektusból való visszatérésben. „*A rendszer az idő körforgásán nyugszik, mint a cigányok szóbeli múltja, amely mindig visszatér, nem húz, mint az írott történelem, egyenes vonalat a végső megvilágosodás felé; megeleégszik a véges emberi életek egymást követő körkörösségével.*”¹⁰

Jorge Emilio Nedich: *El pueblo rebelde. Crónica de la historia gitana.* (A lázadó nép. A cigánytörténet krónikája), Buenos Aires: Vergara, 2010. 189.

Katona Eszter

9. Az évszámban elírás történt, nem 1985-ről, hanem 1895-ről van – helyesen – szó.

10. Jorge Emilio Nedich: *Gondolatok...*, i. m., 33.